

Er ref/dnr: **396-18**

Vårt dnr: **313**

Havs och vattenmyndigheten
Enheten för biologisk mångfald
Box 11 930, 404 39 Göteborg

Stockholm 15 augusti 2018

Yttrande över Havs- och vattenmyndighetens förslag till havsplaner

Sammanfattning

- Naturskyddsföreningen är positiv till att de nya havsplanerna kommer att utgå från Havsmiljödirektivets mål om att uppnå god miljöstatus. Vår förhoppning är att planerna kommer att användas på ett progressivt sätt för att skydda livet i havet och bruka havets resurser ansvarsfullt och hållbart.
- Naturskyddsföreningen anser att ambitionsnivån i de föreliggande förslagen till havsplaner är för låg. Havsplanernas vägledningar, om de följs, leder endast till att man undviker försämringar i havsmiljön. Föreningen vill se mer framåtsyftande havsplaner med radikalare förslag vad gäller marint skydd och värnandet av havets ekosystem och arter.
- Naturskyddsföreningen är besviken över att förslagen i stort sett inskränker sig till en kartläggning av de skyddade marina områden som redan finns i svenska hav då man behandlar Tema Natur (N). Inga planer på fler skyddade marina områden eller andra visioner om stärkt skydd för havens ekosystem finns redovisade i havsplanerna. Detta står i skarp kontrast till de betydligt mer framåtsyftande förslagen om nyetablering av vindkraft till havs och sandutvinning som förs fram. Föreningen är dessutom skeptisk till att olika symboler (N respektive n), används inom Tema Natur för att indikerar olika typer av skydd eftersom detta kan ge felaktiga signaler om att de olika områdena bedöms som mer eller mindre skyddsvärda. Vi förordar att en enhetlig beteckning (N) används för att ange inom vilka områden på plankartorna det finns höga naturvärden.
- Naturskyddsföreningen förordar att Tema Natur (N/n) ska utmärkas på liknande sätt som övriga allmänna intresseområdena i plankartorna – dvs tillåtas utgöra större, sammanhängande områden där värdefull natur och potentiella framtida skyddade marina områden ska indikeras liksom man indikerar områden för yrkesfiske, sjöfart och attraktiva livsmiljöer.
- Naturskyddsföreningen är orolig över att förslagen till havsplaner baserar sig på bristfälliga kunskapsunderlag om naturvärden i havet. Länsstyrelserna genomför för närvarande omfattande inventeringar, men eftersom dessa i

- flera fall ännu inte är avslutade finns stor risk att värdefulla marina naturområden förbigås och inte kommer att ingå i plankartorna.
- Naturskyddsföreningen är kritisk till att man i förslagen till havsplaner inte skiljer mellan olika fiskemetoder trots att till exempel bottentrålning och passiva redskap skiljer sig avsevärt då det gäller miljöpåverkan. Föreningen ifrågasätter även att fritidsfisket som i vissa fall kan ha stor påverkan på havsmiljö och fiskbestånd inte förs in under temat som handlar om fiske utan istället till Tema Attraktiva livsmiljöer.
 - Naturskyddsföreningen anser att förslagen till havsplaner är alltför generösa då det gäller att ge företräde till vindkraftens intressen. Föreningen är kritisk till att det i ekologiskt värdefulla naturmiljöer – även Natura 2000-områden och områden där vindkraftprojekt redan utretts och fått avslag – ges företräde för vindkraft.
 - Naturskyddsföreningen ser med oro på miljöeffekterna som skulle bli följden om regeringens vision om en kraftigt ökad sjötrafik blir verklighet. Föreningen vill understryka att det i detta sammanhang är mycket viktigt med strängare regler vad gäller utsläpp, buller och andra miljöstörningar orsakade av fartygstrafiken. Vi ser positivt på att vissa farleder som går genom känsliga havsområden med höga biologiska värden är under utredning och hoppas att försiktighetsprincipen ska få råda då farlederna slås fast.
 - Naturskyddsföreningen har under våren i samarbete med BirdLife Sverige arrangerat workshops där våra medlemmar har fått tillfälle att diskutera och ha synpunkter på de kommande havsplanerna. Vid dessa tillfällen har förslag på förändringar av de bedömningar som finns i förslagen till havsplaner i ett antal områden diskuterats - dessa förslag redovisas i remissen.
 - Naturskyddsföreningen anser att det är anmärkningsvärt att förslagen till havsplaner förbigår viktiga miljöfrågor som övergödning, syrebrist och miljögifter i havet med tystnad. Även om dessa miljöproblem till största delen har sitt ursprung i områden som inte omfattas av havsplanerna är de i högsta grad en realitet i våra havsområden och påverkar flera av de teman/användningsområden som adresseras i havsplanerna.
 - Naturskyddsföreningen vill sammanfattningsvis framhålla att det är viktigt att havsplanerna utformas så att de bidrar till att Sverige når sina havsrelaterade miljömål. Vi uppmanar myndigheten att sträva efter samma mål och genomgående använda sig av försiktighetsprincipen då bedömningar görs om vilken verksamhet som ska ges företräde i ett havsområde.

Bakgrund

Enligt havsplaneförordningen (Svensk författningssamling 2015:400) som i sin tur utgår ifrån EU:s ramdirektiv för havsplanering (2014/89/EU), ska Sverige ha tre havsplaner, en för Bottniska viken, en för Östersjön och en för Västerhavet. Havsplanerna ska bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. De ska förena näringspolitiska mål, sociala mål och miljömål. Enligt havsplaneförordningen ska havsplanerna utformas så att god miljöstatus i havsmiljön nås och upprätthålls samtidigt som havets resurser används hållbart. Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) har fått i uppdrag av regeringen att i samverkan med bl a Boverket, Statens jordbruksverk och berörda länsstyrelser ta fram förslag på tre havsplaner i enlighet

med havsplaneförordningens intentioner. Vid sidan av havsplanerna har tre miljökonsekvensbeskrivningar – en för varje havsplan – tagits fram, samt tre hållbarhetsbedömningar.

För att sprida information om havsplaneprocessen och ge våra medlemmar möjlighet att sätta sig in i och diskutera förslagen till havsplaner har Naturskyddsföreningen och BirdLife Sverige under våren 2018 hållit workshops på ett antal orter i Sverige. Detta remissvar baserar sig bland annat på de synpunkter och förslag till ändringar som framkommit i samband med dessa diskussioner.

Allmänt om processen

Naturskyddsföreningen är positiv till processen kring framtagandet av havsplaner som varit transparent och inkluderande. Det har givits tillfällen till dialog och möjlighet att ställa frågor under arbetets gång vilket vi anser har varit mycket värdefullt.

Vi är också imponerade av den omfattande kunskapsinventering som gjorts i samband med framtagandet av havsplanerna och anser att hela arbetsprocessen på ett förtjänstfullt sätt bidragit till att samla in och systematisera värdefull kunskap om våra havsområden.

Ambitionsnivå

Naturskyddsföreningens förhoppning är att en ansvarstagande och framåtsyftande havsplanering ska leda till att vi får en god havsmiljö med hög biologisk mångfald och ett hållbart nyttjande av havets resurser. Därför ser vi med oro på den, i vårt tycke, alltför låga ambitionsnivån i förslagen till havsplaner. I samband med att Sverige får sina första havsplaner finns nu en unik möjlighet att planera för hur havets resurser ska förvaltas och användas med havsmiljödirektivets krav på god miljöstatus som utgångspunkt. HaV utnyttjar emellertid inte till fullo den möjligheten i förslagen till havsplaner. Myndigheten nöjer sig med att, i havsplaneförslagets kapitel två som handlar om havsplanernas utgångspunkter och i kapitel sex där de olika temaområdena beskrivs, konstatera att aktiviteter och verksamheter inom vissa teman (t ex Energi, Försvar etc) kan relateras till olika påverkan på miljön och därmed påverka deskriptorerna (som t ex biologisk mångfald och marina näringsvävar) i havsmiljödirektivet. Men förslag på hur de olika aktiviteterna och verksamheterna ska utvecklas för att deras miljöpåverkan ska minskas är försvinnande få i de föreliggande förslagen till havsplaner, och den vägledning som ges gällande vilka verksamheter som ska få företräde i olika områden riskerar istället i många fall leda till att miljöpåverkan ökar.

Möjlighet att föreslå föreskrifter

HaV har avstått från att i havsplanerna föreslå föreskrifter med förbud eller begränsningar för att bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. Myndigheten motiverar inte varför man valt bort denna möjlighet som havsplaneförordningen i miljöbalken ger (Svensk författningssamling 1998), men beslutet innebär att havsplanerna i sin nuvarande utformning inte bidrar till att skyddet för havets arter och ekosystem ökar, vilket Naturskyddsföreningen beklagar.

Miljökonsekvensbeskrivningar

HaV har i samband med havsplanearbetet tagit fram tre miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) - en för varje havsplan - som fokuserar på

olika sektorers miljöpåverkan. I de tre MKB:erna konstateras att miljöpåverkan varken förväntas öka eller minska i speciellt stor omfattning om havsplanernas olika användningsområden/teman utvecklas i enlighet med förslagen. Myndigheten bedömer visserligen att miljöpåverkan blir negativ i de områden där sandutvinning och energiutvinning ges företräde. Men man anser samtidigt att användning av områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska tas (n), ger en positiv effekt genom reglering av yrkesfiske och sjöfart. Den sammantagna effekten på miljötillståndet i havet, om intentionerna i förslagen till havsplaner implementeras, blir därför liten. Å andra sidan konstateras i de tre MKB:erna att *utan* havsplaner blir den samlade effekten av alla olika sektorers miljöpåverkan negativ – dvs utan havsplaner riskerar vi att få en försämrad havsmiljö.

Att begränsa förslagen i havsplanerna så att den samlade effekten av den vägledning som ges leder till *status quo* anser Naturskyddsföreningen är en alldeles för låg ambitionsnivå. De nya havsplanerna borde istället användas aktivt som framåtsyftande planeringsverktyg i linje med visionen som HaV ger uttryck för i kapitel tre i havsplanerna, *En framtid vi vill nå*. Den lågt satta ribban för havsplanernas vägledning rimmar illa med havsmiljödirektivets mål om att uppnå god miljöstatus i Europas hav senast 2020 och med det framtidsscenario som presenteras i förslagen till havsplaner, där de svenska haven har god miljöstatus och en rik biologisk mångfald 2050. Naturskyddsföreningen vill i detta sammanhang understryka att havsdirektivet är en del i den svenska miljölagstiftningen och Sverige har gjort långtgående åtaganden med avseende på bevarande av viktiga havsmiljöer och arter (Aichimålen inom konventionen för biologisk mångfald, FN:s Hållbarhetsmål, Agenda 2030, Sveriges miljömål etc), vilket vi anser borde avspeglas tydligare i havsplanerna. Enligt HaV kommer resultaten från miljökonsekvensbeskrivningarna - som för övrigt var försenade och inte fanns tillgängliga då samrådsperioden startade 15 februari vilket föreningen beklagar - att beaktas i samband med revidering av planförslagen inför granskningsskedet våren 2019. Detta anser föreningen är utmärkt. Vår förhoppning är att ambitionsnivån i de slutgiltiga versionerna av havsplaner kommer att höjas, bl a genom att myndigheten använder sig av möjligheten att föreslå föreskrifter med förbud eller begränsningar som ges i havsplaneförordningen. Därmed kommer Sveriges framtida havsplaner kunna användas på ett progressivt sätt för att minska negativ miljöpåverkan, skydda livet i havet och bruka havets resurser ansvarsfullt och hållbart.

Tema Natur - N och n

Naturskyddsföreningen är besviken över att förslagen till havsplaner inte alls är visionära och framåtsyftande vad gäller Tema natur – detta trots att HaV i förslagen till havsplaner understryker att livskraftiga ekosystem utgör grunden för ett hållbart användande av havets resurser. Föreningen är dessutom skeptisk till förslagens nuvarande indelning i stora ”N” (Natur) och lilla ”n” (särskild hänsyn till höga naturvärden), bland annat eftersom själva beteckningen med stora och små bokstäver (N respektive n) lätt ger intryck av att områden som avsetts som N-områden är viktigare än de som fått beteckningen n.

Användning Natur (N)

Då det handlar om områden där användning Natur ges företräde har myndigheten inskränkt sig till en *kartläggning* av de skyddade marina områden som *redan finns*

(eller kommer att finnas inom kort) i svenska hav och givit dem beteckningen stort "N". Inga nya skyddsvärda områden har planerats in i förslagen till havsplaner, förutom de områden där marint områdesskydd redan planeras. Detta innebär att HaV genom att välja att i stort sett bara inkludera redan befintliga skyddade områden i N-områdena avstått från möjligheten att i plankartorna indikera var det *faktiskt finns* värdefulla naturområden i våra havsområden. Länsstyrelserna genomför för närvarande omfattande inventeringsarbeten i svenska hav. Dessa inventeringar leder till att en rad intressanta marina miljöer med höga naturvärden kontinuerligt upptäcks, kartläggs och beskrivs. Många av dessa nyligen inventerade lokaler kan vara minst lika skyddsvärda som de områden som redan avsatts som marina skyddade områden, och därmed alltså inkluderats i havsplanerna. Men havsområden med värdefull natur där man inte hunnit påbörja processen för att få ett formellt skydd hamnar nu utanför havsplanernas N-områden och riskerar därmed att exploateras av andra intressen. Visserligen är tanken att havsplanerna kontinuerligt ska uppdateras, men dessa uppdateringar kommer att genomföras med långa mellanrum (åtta-årsintervaller enligt de föreliggande förslagen), och Naturskyddsföreningen befarar att områden där en viss verksamhet givits företräde (t ex att ett område bedömts vara mest lämpligt för vindkraft eller sandutvinning) kommer att vara svåra att rucka på och dessutom ibland redan hunnit exploateras, och att framtida marina reservat därmed kommer att vara svårare att inrätta då andra intressen kanske redan tagit området i besittning.

Det har inte heller gjorts några försök att skapa förutsättningar för "representativa, sammanhängande skyddade områden" i förslagen - något som HaV påpekar i sin redovisning av regeringsuppdraget om marina skyddade områden (M2015/771/Nm om analys av det befintliga nätverket skyddade marina områden), är en nödvändighet för att uppfylla artikel 13.4 i havsmiljödirektivet (Havs- och vattenmyndigheten 2016). Denna brist på framtidsorienterat tänkande står i skarp kontrast, dels till den vision för *En framtid vi vill nå* (kapitel 3 i havsplanerna) som havsplanerna ger uttryck för, dels till den framåtsyftande, kreativa planering myndigheten ägnar sig åt då det gäller att ge företräde för framtida möjliga områden för sandutvinning och vindbruk.

Särskild hänsyn till höga naturvärden (n)

Genom att HaV inskränker sig till att ange användning Natur (N) endast för områden som redan (eller inom kort) omfattas av någon form av formellt skydd eller riksintresseanspråk är det många värdefulla marina områden som hamnar utanför N-områdena i förslagen till havsplaner. För att i viss mån täcka in andra värdefulla områden än de som redan har ett formellt skydd och därmed med automatik hamnar i havsplanerna har myndigheten valt att komplettera kartmaterialet med lilla "n" – områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska tas. Denna vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden används enligt myndigheten för att i förslagen till havsplanerna visa att alla typer av aktiviteter på den aktuella platsen behöver beakta de höga naturvärdena som finns där. I Naturskyddsföreningens ögon tycks beteckningen n – särskild hänsyn till höga naturvärden - ha tillkommit för att möjliggöra att man planerar in olika exploaterande verksamheter så som fiske, vindkraft och sandutvinning i känsliga områden på plankartorna, samtidigt som man genom att beteckna området med "n" lägger in en brasklapp om att där finns värdefulla marina miljöer som ska tas hänsyn till. I sammanhanget är det viktigt att

framhålla att i samtliga tre miljökonsekvensbeskrivningar rekommenderas att fler områden identifieras där särskild hänsyn till höga naturvärden (n) ska tas. Detta om något är en tydlig indikation på att skyddsvärda naturområden inte ges en fullgod representation i plankartorna och att tillräcklig hänsyn inte tagits till värdefull natur i de föreliggande förslagen. Det är dessutom värt att notera att det i förslagen till havsplaner inte specificeras vilka åtgärder som kan vara lämpliga för att uppfylla den särskilda hänsynen som man anser krävs i de områden som betecknas med "n".

Enhetliga symboler

Naturskyddsföreningen förordar att man i havsplanerna, istället för att använda sig av stora "N" och lilla "n", ska ange värdefull naturområden med en enda symbol (N), på samma sätt som övriga användningsområden/teman i havsplanernas plankartor. (Med undantag för försvaret som har ett stort "F" och litet "f" som beteckning för *särskild hänsyn* på samma sätt som för hänsynskrävande naturområden). Att använda sig av en enda beteckning för värdefull natur i havsplanerna skulle medföra att man frångår det nuvarande - otillfredsställande - kriteriet för N-områden som innebär att i stort sett endast redan skyddade områden tas upp i havsplanernas plankartor vilket vi redan konstaterat sannolikt försvårar planeringen för hur nya värdefulla områden ska kunna skyddas i framtiden. Dessutom skulle en enhetlig symbolanvändning, på samma sätt som för t ex yrkesfiske och sjöfart, medföra att man kan lägga in större, sammanhängande områden med värdefull natur i plankartorna vilket skulle underlätta planeringen för ett framtida nätverk av skyddade marina områden med god konnektivitet och hög ekologiskt representativitet. Ytterligare ett argument för att använda sig av en enda symbol för skyddsvärd natur (N) är att det skulle fylla ett pedagogiskt syfte genom att det blir tydligare var värdefull natur faktiskt finns i de olika havsområdena, på samma sätt som plankartorna visar var det finns farleder för sjöfart, områden som lämpar sig för vindkraft etc.

Förutom att olika beteckningarna för värdefull natur (N/n) riskerar att blanda bort korten då det gäller att indikera vilka naturområden som verkligen är skyddsvärda, och försvårar en offensiv planering för framtida skydd av värdefulla marina miljöer, ifrågasätter Naturskyddsföreningen storleksfördelningen mellan utbredningsområdena för olika typer av användningar/teman i havsplanerna. I de föreliggande förslagen till havsplanerna utgör områden som visar var det finns värdefull natur (dvs användning Natur, N respektive n) bara en bråkdel av de ytor som reserverats för fiske, sjöfart och attraktiva livsmiljöer. En genomgående intention i förslagen till havsplanernas är visserligen att olika användningsområden i många fall ska kunna samexistera, men som olika användningarna/teman är representerade på plankartorna i nuläget likställs områden med värdefull natur i havet med mindre, rumsligt begränsade särintressen som vindkraft och försvarets övningsområden. Detta samtidigt som andra intressen som friluftsliv, fiske och sjöfart tillåts göra anspråk på stora, sammanhängande havsområden. Detta anser Naturskyddsföreningen är otillfredsställande eftersom det ger en mycket skev bild av hur pass viktig användningen Natur är i förhållande till andra intressen.

Kunskapsbrist och generella områden (G)

Naturskyddsföreningen är orolig för att långtgående bedömningar och rekommendationer i förslagen till havsplaner riskerar att baseras på ett allt för tunt kunskapsunderlag. Vi ställer oss något tveksamma till användningen av beteckningen

”Generella områden” (G) som i våra ögon framför allt tycks utgöra områden som är alltför ofullständigt kända för att man ska kunna göra någon välgrundad bedömning av hur området bör användas.

Osäkerhet om naturvärden i havet

HaV påpekar i förslagen till havsplaner att det råder påtaglig osäkerhet om naturvärden i havet. I MKB:erna för de tre havsplanerna (Havs- och vattenmyndigheten 2018) konstateras dessutom att kunskapsläget vad gäller marina arters förekomst och utbredning generellt är mycket sämre än för andra miljöer. Myndigheten uppger visserligen att hänsyn tagits till rådande kunskapsläge och de kunskapsbrister som identifierats i havsplanprocessen, vilket är bra. Osäkerhetskartan (Havs- och vattenmyndigheten 2018) visar emellertid tydligt att den genomsnittliga kunskapen om ekosystemkomponenter i havet är svag i de flesta utsjöområden och det är alltså ett faktum att det råder en avsevärd kunskapsbrist vad gäller naturvärdena i de havsområden som nu planeras. Naturskyddsföreningen vill i detta sammanhang understryka att det är viktigt att hänsyn tas till det osäkra kunskapsläget, till exempel då man märker ut (de förhållandevis små) naturområdena på plankartorna, och att det är centralt att försiktighetsprincipen tillämpas i samband med alla bedömningar om vilken verksamhet som ska ges företräde som görs. (Mer om försiktighetsprincipen nedan).

Osäkerhet om vad ”Generell användning” innebär

I förslagen till havsplaner finns områden som avsatts för Generell användning (G). Beteckningen innebär enligt HaV att ingen särskild användning anges som mest lämplig där. Det är därför svårt att förstå hur myndigheten resonerat då man valt att låta sjöfart, yrkesfiske, sandutvinning och attraktiva livsmiljöer få företräde framför annan användning i de fall dessa verksamheter sammanfaller med generell användning. De områden som betecknas med generell användning (G) i havsplanernas plankartor utgör stora sammanhängande havsområden och delar av dessa områden skulle i Naturskyddsföreningens ögon lika gärna kunna avsättas för någon typ av naturanvändning – speciellt i de fall då dessa generella områden skulle kunna bidra till att öka konnektiviteten mellan redan skyddade marina områden. Om de generella områdena (G) på plankartorna framför allt visar de områden som är ofullständigt kända - vilket man lätt kan få intrycket av då man jämför havsplanernas plankartor med osäkerhetskartan i Symphony-rapporten (Havs- och vattenmyndigheten 2018) - och därför svåra att tilldela någon speciell tillhörighet/användning vore det bättre om detta framgick i kartmaterialet och att användningen i dessa områden hölls ”öppen” inför framtida bedömningar då kunskapsunderlaget är bättre.

Sammanfattningsvis vill Naturskyddsföreningen, som redan påpekats, understryka att länsstyrelserna för närvarande arbetar med att inventera våra havsområden – nya intressanta marina miljöer kartläggs kontinuerligt. Det är av avgörande betydelse att all den nya kunskap som inventeringarna producerar inkluderas i havsplanerna. Det är också av största vikt att havsplanerna tar hänsyn till att stora områden är otillräckligt undersökta i nuläget, så att det bitvis tunna kunskapsunderlaget inte medför att ekologiskt intressanta och värdefulla områden riskerar att stå utan skydd i framtiden pga att andra intressen redan givits företräde där.

Ekosystemansats och tillämpande av försiktighetsprincipen

I havsplaneförordningen 10 § anges att Havs- och vattenmyndigheten i sitt arbete med förslagen till havsplaner ska tillämpa en ekosystemansats. I rapporten *Tillämpning av ekosystemansatsen i havsplaneringen* (Havs- och vattenmyndigheten 2012) beskrivs ekosystemansatsen som "...en strategi för bevarande av naturvärden, hållbart nyttjande och rättvis fördelning av naturresurser, med målet att säkerställa att användningen av ekosystemen sker inom deras gränser" (Havs- och vattenmyndigheten 2012, sid 9). Enligt myndigheten tillämpas ekosystemansatsen i förslagen till havsplaner bland annat genom en inkluderande dialogprocess i planarbetet, kunskapsbaserad planering, tillämpning av försiktighetsprincipen och genom att planeringen skett utifrån krav på god miljöstatus. HaV framhåller dessutom att försiktighetsprincipen har varit en av utgångspunkterna vid framtagandet av förslagen till havsplaner vilket Naturskyddsföreningen tycker är utmärkt. Vi håller med myndigheten om att det är viktigt att brist på kunskap om miljöeffekter inte används som argument för att tillåta en verksamhet. Men det är många gånger svårt att se att försiktighetsprincipen faktiskt har tillämpats i förslagen till havsplaner. Naturskyddsföreningen ifrågasätter till exempel att HaV använt sig av försiktighetsprincipen då man bedömt att sandutvinning ska kunna ske inom ett Natura 2000-område (t ex Sandflyttan, Ö286) eller att vindkraft ska kunna etableras på unika utsjöbankar (t ex Finngrund, B147 & B151, och Stora Middelgrund V302). Själva principen nämns aldrig i samband med de bedömningarna som görs då det gäller att ge en viss verksamhet företräde inom ett område vilket föreningen tycker är något förvånande.

Fiske

En grundförutsättning för yrkesfisket är tillgång till goda fiskbestånd. HaV konstaterar dessutom i havsplanerna att yrkesfisket är beroende av ett flertal ekosystemtjänster. Det råder alltså ingen motsättning mellan havsplanernas intentioner att skapa förutsättningar för ett hållbart yrkesfiske att havsmiljödirektivets mål om att uppnå god miljöstatus.

HaV hävdar att man i förslagen tagit hänsyn till olika typer av yrkesfiske - såväl storskaligt som småskaligt. Detta faktum framgår emellertid inte på något tydligt sätt i förslagen till havsplaner. De områden som är avsatta för fiske i havsplanerna skiljer inte på olika typer av redskap vilket är olyckligt eftersom miljöeffekterna varierar kraftigt beroende på vilken typ av redskap som används. Det gör det också svårt att utifrån plankartorna i förslagen till havsplaner bilda sig en uppfattning om hur användningen Yrkesfiske kan komma att påverka havsmiljön på olika ställen. Eftersom ett område fiskas med passiva redskap inte samtidigt kan användas för fiske med aktiva redskap (Sköld et al 2018), och passiva redskap som trålas bort leder till både ekonomiska förluster och risk för att de förlorade redskapen fortsätter att "spökfiska" tills de så småningom bryts ner till marint skräp, anser Naturskyddsföreningen att det är rimligt att dela in områdena som avsatts för yrkesfiske i områden för *passiva redskap* respektive *trålningsområden*.

Eftersom bottentrålning är en destruktiv fiskemetod som dödar många bottenlevande djur och förstör bottenarna i de områden som trålas anser Naturskyddsföreningen för övrigt att HaV borde använda sig av möjligheten att föreslå föreskrifter om förbud

eller begränsningar vad gäller bottentrålning i skyddade marina områden – dvs i de områden som betecknas med N i plankartorna.

Fritidsfisket är omfattande i många svenska havsområden och kan i vissa fall ha avgörande påverkan på miljö och fiskbestånd. Trots det placeras inte fritidsfisket in tillsammans med övrigt fiske (dvs Yrkesfiske) i förslagen till havsplaner, utan förs istället till Tema Attraktiva livsmiljöer. Svenska fritidsfiskare spenderar över 3 miljoner fiskedagar längs kusterna och i havet (SCB 2018). Det är i och för sig rimligt att anta det mesta fritidsfisket sker kustnära och inte i planområdet som berörs av havsplanerna, men en hel del av fisket sker från egna fritidsbåtar och genom organiserat turboatsfiske. Naturskyddsföreningen anser därför att det skulle vara rimligt att behandla alla typer av fiske under ett och samma tema (Tema Fiske).

Slutligen vill Naturskyddsföreningen understryka att fisken i havet även har ett ekologiskt värde och inte kan betraktas endast som en naturresurs som ska utnyttjas. För friska och väl fungerande havsekosystem krävs att den biologiska mångfalden i havet värnas, att fiskbestånden skyddas och att bottentrålningen minimeras.

Vindkraft till havs

Riksdagen har antagit målet att andelen förnybar elproduktion ska vara 100 procent år 2040 (Energiöverenskommelsen 2016). Naturskyddsföreningen är självklart positiv till att Sverige planerar för mer förnybar energi men vill samtidigt påpeka att det är viktigt att vindkraften lokaliseras till rätt områden där den inte skadar känslig natur. Föreningen noterar att inom detta temaområde (Energi) är förslagen till havsplaner betydligt mer visionära än då det gäller att märka ut värdefulla naturområden i havet. Myndigheten har tagit riksdagens mål om 100 procent förnybar elproduktion på allvar och strävat efter att hitta fler områden för vindkraft, utöver de befintliga riksintresseanspråken för vindbruk som redan finns. Detta har resulterat i att vindkraft givits företräde i många värdefulla naturområden i förslagen till havsplaner trots att områdena är skyddade som Natura 2000-område och trots att vindkraftsprojekt i vissa fall redan utretts där, och fått avslag eftersom miljökonsekvensbeskrivningen visat att skadorna på miljön skulle bli oacceptabla (t ex Finngrundens i Bottniska viken, se <http://databas.infosoc.se/rattsfall/25865>).

Attraktiva livsmiljöer

I de områden som avsåts som ”Attraktiva livsmiljöer” i havsplanerna ingår en rad skilda intressen som egentligen kanske hör hemma på någon annan plats. T ex ingår fritidsfisket – en verksamhet som ibland har liknande påverkan på fiskbestånden som yrkesfisket. Naturskyddsföreningen anser att det är svårt att förstå vad ”Attraktiva livsmiljöer” förväntas visa (förutom att de är just attraktiva för allmänheten på grund av de olika värden som finns där). Föreningen anser att områden som är skyddsvärda pga höga natur- och kulturvärden bör betecknas som sådana, områden som är attraktiva ur fiskesynpunkt bör föras samman under Tema Fiske. Områden som är lämpliga för turism och friluftsliv, men som för övrigt inte innehåller speciellt skyddsvärda naturmiljöer skulle kunna betecknas med just ”Friluftsliv” el dyl.

Sjöfart

Över 90 procent av Sveriges export och import använder sig av transporter till havs och enligt Näringsdepartementet bidrar överföring av gods från land- till

sjötransporter till att minska såväl den samlade miljöbelastningen från transportsektorn, som trängselproblematiken på land (Näringsdepartementet 2015). I Sverige finns i dagsläget tydliga politiska ambitioner att genom ökad sjöfart avlasta väg- och järnvägssystemen (Garberg 2016). Naturskyddsföreningen är i princip positiv till att transporter sköts via sjöfart istället för med långtradare och flyg, men ser trots detta med oro på den uppskattade miljökostnaden som utökad sjöfart i svenska vatten kan komma att innebära. Föreningen vill i sammanhanget understryka att vi anser att miljökraven på transporter till havs måste höjas markant – det gäller såväl begränsningar av utsläpp som nivån på buller etc. Föreningen anser också att fler exkluderingsområden (*Areas to be Avoided*) bör planeras, och vi är positiva till HaV:s arbete med att ta fram förslag på marina skyddade områden utan lokal mänsklig påverkan – ett regeringsuppdrag som ska redovisas i oktober 2018.

I förslagen till havsplaner finns flera farleder för sjöfart som går genom känsliga havsområden med höga biologiska värden. Några av dessa farleder är under utredning vilket Naturskyddsföreningen tycker är utmärkt. Föreningen oroar sig emellertid för att man i vissa känsliga marina miljöer, och trots att områdena är Natura 2000-områden, planerar att bredda sjöfartslederna för att öka säkerheten. Till exempel finns förslag på nya trafiksepareringsregleringar på båda sidor om utsjöbankarna i närheten av Fladen och Lilla Mittelgrund, två av de utsjöbankar som har högst naturvärde i Kattegatt (Tano et al 2017). Trots att en analys av förslaget till nya trafiksepareringsregleringar med bredare fartygstråk visar att de nya stråken förmodligen skulle innebära en förbättring för havsmiljön eftersom risken för kollisioner och därmed oljeutsläpp undviks (Tano et al 2017), är Naturskyddsföreningen tveksam till detta förslag eftersom svall från fartyg kan påverka zoneringsen och bottenar kan skadas av större, mer djupgående fartyg.

Farlederna söder och öster om Gotland och leden mellan Fårö och Gotska Sandön är under utredning. Naturskyddsföreningen vill understryka att då bedömningar görs av hur eventuellt nya farleder ska dras är det viktigt att beakta att en flytt av leden, speciellt i kombination av ökning av fartygstrafiken, även påverkar de mera kustnära marina områdena och hamnarna. Till exempel skulle en flytt av leden öster om Gotland till västra sidan påverka både Stora och Lilla Karlsö - Östersjöns enda fågelbergsområde – samt havsområdet som omger Karlsöarna och Klintehamn. Alla dessa faktorer måste tas med i beräkningen då miljöeffekterna av förändrade farleder bedöms – även om vissa områden som påverkas ligger utanför det egentliga havsplaneområdet.

Sammanfattningsvis är Naturskyddsföreningen positiv till att nya dragningar av farlederna utreds men vi vill samtidigt framhålla att det är av största vikt att alla möjliga påverkansfaktorer, både inom och utanför havsplaneområdet, vägs samman innan de slutgiltiga bedömningarna görs och att man låter försiktighetsprincipen råda då man beslutar sig för eventuella förändringar.

Försvarets intressen

Försvarets intressen går före alla andra intressen i havsplanerna. Naturskyddsföreningen vill framhålla att det är viktigt att även Försvarmakten tar sitt miljöansvar och skulle gärna se en fördjupad dialog med försvaret om lokalisering av t ex vindkraftverk.

Framtidsvision

Det övergripande målet för havsplanerna är *God havsmiljö och hållbar tillväxt*. De ska integrera näringspolitiska mål, sociala mål och miljömål. Planeringen ska bland annat bidra till att god havsmiljö nås och upprätthålls. För att de framtida havsplanerna ska fungera som verktyg som bidrar till det övergripande målet god havsmiljö och hållbar tillväxt har man i havsplanerna tagit fram nio stödjande planeringsmål. Dessa mål syftar dels till att skapa förutsättningar för olika typer av verksamheter i havet, dels till att skapa beredskap för framtida behov och verksamheter, så som växande vattenbruk eller ökad mineralutvinning och koldioxidlagring. **Det är anmärkningsvärt att myndigheten i sitt resonemang om framtida behov inte tagit någon hänsyn till natur- och miljöintressen**, utan bara till olika former av exploatering av havets resurser. Det finns stor anledning att anta att anta att framtida skyddade marina områden kommer att behöva öka i omfattning. Det aktuella areamålet för skyddade marina områden, 10 procent, är redan uppnått och idag har knappt 14 procent av svenska havsområden någon form av områdesskydd. Marinbiologisk forskning visar emellertid att större skyddade områden leder till högre biologisk diversitet i havet samtidigt som fiskbeståndens utveckling gynnas (Halpern 2003, Claudet et al 2008), och många forskare och opinionsbildare hävdar att betydligt större arealer av havets ekosystem behöver skyddas för att säkerställa livskraftiga havsekosystem (se t ex Wilson 2016 och https://secure.avaaz.org/campaign/en/protect_half_our_planet_loc_sus/?slideshow). Förutom att arealen skyddade områden i havet kan behöva ökas avsevärt anser Naturskyddsföreningen att det är ytterst angeläget att skyddet i våra befintliga marina skyddade områdena stärks och HaV påpekar i sin egen rapport om skyddade marina områden (Havs- och vattenmyndigheten 2016) att det är viktigt att de skyddade marina områdena dessutom bildar sammanhängande, representativa områden.

Speciella havsområden

De tre havsplanerna omfattar tillsammans mycket stora marina områden, mer eller mindre väl kartlagda. Att ha detaljerade synpunkter på myndighetens bedömningar vad gäller enskilda områden kräver en rapport i sig och är omöjligt att presentera i ett remissvar som detta. Naturskyddsföreningen vill emellertid speciellt kommentera några viktiga havsområden där våra medlemmar varit kritiska till bedömningarna/förslagen till vilken verksamhet som ges företräde i förslagen till havsplaner och som har diskuterats i samband med vårens workshops:

I Västerhavet

- Kosterhavets nationalpark och Bratten: Ekologiskt värdefulla, skyddade marina områden där bottenrålning bör fasas ut.
- Lilla Middelgrund: Natura2000-område där man vill bredda farleden. Naturskyddsföreningen är kritisk till detta eftersom större båtar kan orsaka skador på rev etc.
- Två områden utanför Falkenberg, V305 & V307: Här har vindbruk givits företräde trots att dessa ligger mitt i viktiga kärnområden för tumlare.

I Östersjön

- Hoburgs bank och Norra Midsjöbankarna: Området är kärnområden för tumlare och för vissa övervintrande sjöfåglar (t ex bästa övervintringsområdet för tobisgrissla) och det är därför mycket viktigt att sjöfarten leds runt detta område.
- Södra Midsjöbanken: Att bryta ut området (Ö248) ur Natura 2000-området (Ö245) som regeringen gjort vid inrättandet av tumlarskyddsområdet och som HaV också gör i förslaget till havsplan för Östersjön innebär i princip att man föregår rättsprocessen för att underlättar ansökningsförfarandet vid ansökan om att bygga vindkraftverk vilket Naturskyddsföreningen är starkt kritisk till.
- Området norr om Hoburgs bank (Ö243): Detta område betecknas som generellt med krav på särskild hänsyn (Gn på plankartan) vilket inte avspeglar områdets naturvärden. Naturskyddsföreningen anser att N-området/Natura2000-området Ö245 på plankartan borde utökas norrut för att omfatta även Ö243.
- Området väster om södra Gotlands kust (Ö242 & Ö227): Dessa områden är i plankartan avsatt som ”Attraktiva livsmiljöer”. Naturskyddsföreningen förordar att dessa havsområden borde utgöra delar i ett större N-område/skyddat marint område som sträcker sig norrut och inkluderar Karlsöarna och är helt skyddat från fartygstrafik, fiske etc.

I Bottniska viken

- Kvarken utanför Umeå: Att bredda farleden för sjöfart här är inte lämpligt eftersom området är väldigt smalt och grunt.
- Finngrunden: Ekologiskt värdefulla bottnar med algbeväxta rev, viktiga för bl a sjöfågel. En ansökan om vindkraftsetablering på Finngrunden har redan tidigare lämnats in och avslagits på grund av områdets höga miljövärden – varför har delar av Finngrunden trots det bedömts vara lämpliga för vindbruk?

Det finns alltså en utbredd oro bland Naturskyddsföreningens medlemmar över hur HaV i förslagen till havsplaner valt att ge företräde till olika användningar i enskilda havsområden som skadar känsliga marina miljöer (exempel se ovan). Föreningen vill även understryka vikten av att även kustområdena tas i beaktande då bedömningar görs, något som återkommande diskuterades i samband med föreningens workshops om havsplanerna. Även om havsplanerna endast omfattar våra utsjöområden så är det viktigt att komma ihåg att det inte finns några gränser i havet, att vattenmassor och organismer i marin miljö ständigt rör sig och att havsområdena utgör öppna system. Det är alltså viktigt att tänka på utsjöområdena och de kustnära områdena som en administrativ helhet, något som HaV säger sig arbeta för i sin Verksamhetsstrategi (Havs- och vattenmyndigheten 2017). I detta sammanhang blir kustkommunernas kustplaneringar viktiga kompletterande underlag till de framtida havsplanerna.

Utformning av planbeskrivningarna

Havsplanerna ska enligt havsplaneförordningen utgöras av karta och planbeskrivning som ”ange och beskriva de områden inom havsområdet som är av riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken”. Förslagen till havsplaner baserar sig på ett omfattande underlagsmaterial och Naturskyddsföreningen har full förståelse för att havsplanerna måste vara översiktliga och inte kan inkludera mer än en bråkdel av det

underliggande datamaterialet. Trots detta anser vi att det skulle tillföra mycket till havsplanerna om kartmaterialet förtydligades och speciellt de områden som tas upp i samband med intressekonflikter genomgående namngavs och beskrevs noggrannare. Som plankartorna nu är utformade är det mycket svårt att se vilken typ av miljö (t ex rev) som finns och vilka marina skyddade områden (t ex Natura 2000-områden) som avses eftersom plankartorna aldrig innehåller några djupangivelser och många gånger saknar namn.

Det är viktigt att kustområdena tas med i planeringsunderlaget och beaktas vid utformandet av havsplanerna även om dessa inte ingår i de områden som omfattas av havsplanerna. Speciellt gäller det de områden med höga naturvärden där det är lämpligt att planera för sammanhängande skyddade områden som sträcker sig från kusten ut i havet

Myndighetens tre speciella frågor

I samband med att HaV ger möjlighet för myndigheter, kommuner, organisationer och andra intressenter att komma med synpunkter på de kommande havsplanernas innehåll och utformning ställer man tre speciella frågor som man önskar remissinstansernas svar på. Frågorna gäller om de ställningstaganden som görs om användning i olika områden är *rimliga*, om det finns *ytterligare miljökonsekvenser* som behöver fångas upp i miljökonsekvensbeskrivningarna samt om det finns *planerings- eller kunskapsunderlag* som saknas. Ämnesområden där dessa frågor berörs har ofta ventilerats i samband med Naturskyddsföreningens och BirdLife Sveriges gemensamma workshops som under våren. En sammanfattning av Naturskyddsföreningens och BirdLife Sveriges medlemmars tankar och åsikter om havsplanerna, och vilka negativa miljökonsekvenser man är mest oroliga för i samband med havsplanernas genomförande, finns i Bilaga 1. Nedan följer en kort genomgång av Naturskyddsföreningens medlemmars synpunkter på de speciella frågorna:

Planens ställningstaganden om användning i olika områden

I samband med de lokala workshops om havsplanerna kom frågan om försiktighetsprincipen och hur den tillämpats upp vid ett flertal tillfällen. Som redan diskuterats tidigare i detta remissvar är det svårt att se att försiktighetsprincipen verkligen tillämpats genomgående. Bedömningar som ifrågasatts vid Naturskyddsföreningens och Birdlifes gemensamma workshops är t ex att vindbruk och sandutvinning ges företräde i havsplanerna i flera Natura 2000-områden och andra områden med känslig natur – t ex Stora Middelgrund (V302), Sandflyttan (Ö286), Södra Midsjöbanken (Ö248) och Finngrundan (B147, B151).

Ytterligare konsekvenser som behöver fångas upp

I samband med att förslagen till havsplaner diskuterats av Naturskyddsföreningens medlemmar under våren har som redan tidigare framförts stor oro uttryckts över att många av ställningstagandena och rekommendationerna i förslagen till havsplaner vilar på ett ofullständigt kunskapsunderlag. Dessutom anser föreningen att tidsperspektiven i samband med visionen och de mål man säger sig sträva efter i vissa fall är för snäva. Många bedömningar i förslagen till havsplaner, i synnerhet för fisket, baseras på data från perioden 2003 - 2015. För vissa andra redovisade områden saknas angivelse för vilka tidsperioder som utgör referens. Med tanke på att

våra havsområden i allmänhet - och Östersjön i synnerhet - under de senaste dryg 100 åren har genomgått mycket stora förändring i bland annat hydrografiskt hänseende, vad gäller näringsbelastning, fisketryck, jakttryck och mänsklig påverkan i flera olika avseenden så är det märkligt att detta inte ens nämns eller diskuteras när det gäller vilken slags Östersjö man strävar mot i framtiden och hur de framtida havsplanerna ska bidra till att uppnå de uppsatta målen.

Naturskyddsföreningen anser att det är anmärkningsvärt att havsplanerna förbigår viktiga miljöfrågor om övergödning, syrebrist och miljögifter i havet med tystnad. Detta trots att minskad spridning av övergödande ämnen och miljögifter är centralt för att god miljöstatus ska uppnås och trots att dessa faktorer i allra högsta grad påverkar flera viktiga Teman/Användningsområden i förslagen till havsplaner som t ex Attraktiva livsmiljöer, Natur och Yrkesfiske. Visserligen är de huvudsakliga källorna till föroreningarna som orsakar denna typ av miljöproblem landbaserade, och för att begränsa havens miljöproblem måste källorna åtgärdas på land. Men att inte adressera alvarliga miljöproblem på grund av att deras huvudsakliga källor inte ligger inom havsplaneområdet rimmar illa med HaV:s egen policy att genom en kunskapsbaserad och koordinerad förvaltning verka från källa till hav. Internbelastning, syrefria bottenar och miljögifter är definitivt realiteter som drabbar även utsjöområden. Övergödning av havet var också ett av de miljöproblem som diskuterades intensivast och som våra medlemmar var mest kritiska till att havsplanerna utelämnade i samband med de workshoppar om de blivande havsplanerna som Naturskyddsföreningen och BirdLife Sverige höll under våren. I havet finns inga gränser vilket våra medlemmar upprepade gånger påpekade.

Finns ytterligare kunskapsunderlag som bör ligga till grund för havsplanerna?

I anslutning till de viktiga miljökonsekvenser som diskuteras ovan och som Naturskyddsföreningen alltså inte anser att förslagen till havsplaner tar i beaktande i tillräckligt hög grad, vill föreningen ge förslag på ytterligare kunskapsunderlag som skulle kunna bidra med värdefull information till de slutgiltiga versionerna av havsplaner:

Eftersom slutsatserna och dras rekommendationerna som ges i förslagen till havsplaner får konsekvenser för havens ekosystem och miljöer som sträcker sig långt in i framtiden är det viktigt att även ha ett välgrundat perspektiv bakåt i tiden. *Shifting baselines* är alltid en fara då man bedömer en situation eller ett miljötillstånd i realtid, och missar att ta hänsyn till hur situationen var för ett antal år sedan. I vissa fall har förändringar i miljön skett mycket snabbt, något som redan påpekats ovan. Då det gäller miljön i *Östersjön* finns till exempel marinforskaren *Christian Hessles* mycket omfattande provtagningar av bottenfaunan i Östersjön från 1920-talet (Hessle 1923, 1924). Under 1970-talet gjordes en upprepning av Hessles studie av forskare vid Askölaboratoriet som återbesökte Hessles lokaler och tog prover med i stort sett samma typ av utrustning. Resultaten visade tydligt hur stor förändringen under de femtio åren som förflutit mellan undersökningarna hade blivit. I områdena under haloklinen hade stora delar bottenfaunasamhället raderats ut och i områdena ovan haloklinen hade biomassa ökat ungefär fyra gånger.

Då det gäller *sjöfågel* är vill Naturskyddsföreningen uppmärksamma att även om viktiga häckningsplatser ofta är avsatta som fågelskyddsområden så gäller detta

skydd sällan fåglarnas födosökområden. Vissa fåglar flyger flera mil för att söka föda på grunda bankar som till exempel Finngrundan. I detta sammanhang vill vi påpeka att det finns långa serier av intressanta sjöfågeldata i form av årliga rapporter från Lunds Universitet som baserar sig på flyginventeringar (se t ex Haas & Nilsson 2017 <http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/andinv/ANDRAP/Waterfowl-Report-2016-17.pdf>). För att säkerställa födotillgången för sjöfågel i området i Gotlandstrakten föreslår Naturskyddsföreningen att områden utanför Stora och Lilla Karlsö skyddas från fiske efter strömming och skarpsill under häckningssäsongen. För övrigt anser föreningen att detta område borde avsättas som ett skyddat marint område som inkluderar Karlsöarna och är helt skyddat från fartygstrafik, fiske etc. (Mer om detta i avsnittet om Speciella havsområden ovan).

Bilagor

Bilaga 1: Havsplanerna på gräsrotsnivå - Workshops om Sveriges framtida havsplaner. Rapport från Naturskyddsföreningen och BirdLife Sveriges gemensamma workshops våren 2018.

Referenser

Haas, F. & Nilsson, L. (2017): Inventeringar av rastande och övervintrande sjöfåglar, och gäss i Sverige Årsrapport för 2016/2017.

<http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/andinv/ANDRAP/Waterfowl-Report-2016-17.pdf>

Halpern, G.S.(2003): The impact of marine reserves: Do reserves work and does reserve size matter? *Ecological Applications*, 13(1) Supplement, pp. S117–S137

Joachim Claudet, Craig W.Osenberg, Lisandro Benedetti-Cecchi, Paolo Domenici, José Antonio Garcí a-Charton, ÁngelPe´rez-Ruzafa, FabioBadalamenti, Just Bayle-Sempere, Alberto Brito, FabioBulleri, Jean-Michel Culioli, Mark Dimech, Jesu´sM.Falco´n, Ivan Guala, MarcoMilazzo, Julio Sa´nchez-Meca, Paul J. Somerfield, BenStobart, Fre´de´ric Vandeperre, Carlos Valle9and Serge Planes (2008): Marine reserves: size and age do matter. *Ecology Letters*, (2008) 11: 481–489.

Energiöverenskommelsen 2016. Ramöverenskommelse mellan Socialdemokraterna, Moderaterna, Miljöpartiet de gröna, Centerpartiet och Kristdemokraterna.

<https://www.regeringen.se/49cc5b/contentassets/b88f0d28eb0e48e39eb4411de2aabe76/energi-overenskommelse-20160610.pdf>

Garberg, B. (2016): Regeringsuppdrag - Analys av utvecklingspotentialen för inlands- och kustsjöfarten i Sverige. Sjöfartsverket Dnr 16-00767.

http://www.sjofartsverket.se/pages/106206/Slutrapport_Analys_av_IVV.pdf

Havs- och vattenmyndigheten (2016): Handlingsplan för marint områdesskydd. Myllrande mångfald och unika naturvärden i ett ekologiskt nätverk under ytan. Slutredovisning av regeringsuppdrag M2015/771/Nm. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2016

<https://www.havochvatten.se/download/18.1a63820415542ed7991d1b9f/1466404502044/handlingsplan-marint-omradesskydd.pdf>

Havs- och vattenmyndigheten (2017): Fritidsfisket i Sverige 2015. Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden JO57 SM 1701

https://www.scb.se/contentassets/6eaa679f076f4244a8db2bba24e4ad9c/jo1104_2015a01_sm_jo57sm1701.pdf

Havs- och vattenmyndigheten (2017): Verksamhetsstrategi 2018 – 2020. Source to Sea.

<https://www.havochvatten.se/download/18.5114cf181604c603d48b0a49/1513946902837/verksamhetsstrategi-2018-2020.pdf>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Förslag till Havspan Västerhavet – Samrådshandling

<https://www.havochvatten.se/download/18.490f906e161889bac8d2eadc/1521106469478/samradshandling-forslag-till-havsplan-vasterhavet.pdf> .

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Förslag till Havspan Östersjön – Samrådshandling.

<https://www.havochvatten.se/download/18.490f906e161889bac8d2eadd/1521106491747/samradshandling-forslag-till-havsplan-ostersjon.pdf>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Förslag till Havspan Bottniska viken – Samrådshandling.

<https://www.havochvatten.se/download/18.490f906e161889bac8d2ea6e/1521106438706/samradshandling-forslag-till-havsplan-bottniska-viken.pdf>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Miljökonsekvensbeskrivning av förslag till Havspan

Västerhavet – Samrådshandling. <https://www.havochvatten.se/hav/samordning--fakta/havsplanering/om-havsplanering/dokumentation-och-rapporter-om-havsplanering/publikationer-om-havsplanering/2018-04-10-miljokonsekvensbeskrivning---vasterhavet.html>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Miljökonsekvensbeskrivning av förslag till Havspan

Östersjön – Samrådshandling. <https://www.havochvatten.se/hav/samordning--fakta/havsplanering/om-havsplanering/dokumentation-och-rapporter-om-havsplanering/publikationer-om-havsplanering/2018-04-10-miljokonsekvensbeskrivning---ostersjon.html>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Miljökonsekvensbeskrivning av förslag till Havspan Bottniska viken – Samrådshandling.

<https://www.havochvatten.se/download/18.52d593d41624ea1d549cd09d/1523367819382/miljokonsekvensbeskrivning-mkb-bottniska-viken-samrad.pdf>

Havs- och vattenmyndigheten (2018): Symphony - Integrerat planeringsstöd för statlig havspanering utifrån en ekosystemansats. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2018:1.

<https://www.havochvatten.se/download/18.52d593d41624ea1d549cfe1d/1523361761104/rapport-symphony-integrerat-planeringsstod-for-statlig-havsplanering-utifran-en-ekosystemansats.pdf>

Hessle, C. (1923): Undersökningar rörande torsken (*Gadus callarias*, L.) i mellersta östersjön och Bottenhavet. Medd. Kungl. Lantbruksstyr. 243: 20-74.

Hessle, C. (1924): Bottenboniteringar i inre Östersjön. Medd. Kungl. Lantbruksstyr. 250: 1-52.

Miljöbalk (1998:808). Svensk författningssamling 1998:808

Näringsdepartementet (2015): En svensk maritim strategi – för människor, jobb och miljö.
Näringsdepartementet N2015.28.

<https://www.regeringen.se/4a4f3c/contentassets/86a578f7a521469e9b6b8c62ac5aa128/maritim-strategi.pdf>

Sköld, M. Nilsson, H. & Jonsson, P. (2018): Bottenrålning - effekter på marina ekosystem och åtgärder för att minska bottenpåverkan. Aqua reports 2018:7

Tano, S. Stina Tano, Forsman, Balosch, A. & Andersson, A.(2017): Sjöfartens rumsliga behov och miljöpåverkan i Kattegatt – fördjupat underlag för svensk havsplanering.

Wilson, O.E. (2016): A Biologist's Manifesto for Preserving Life on Earth. Sierra Magazine 2016. <https://www.sierraclub.org/sierra/2017-1-january-february/feature/biologists-manifesto-for-preserving-life-earth>

Detta remissvar har utarbetats av Mia Svedäng, sakkunnig i vattenfrågor vid rikskansliet.

För Naturskyddsföreningen

Stockholm dag som ovan

Johanna Sandahl
ordförande

Therese Jacobson
chef för avdelningen för Hav,
Jordbruk och Miljögifter